અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

ચેરમેન એન્ડ મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક અને અન્ય

વિરુદ્ધ

પી.સી. કક્કર

૧૧ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૩

[ન્યાયમૂર્તિ શિવરાજ વી. પાટિલ અને ન્યાયમૂર્તિ અરિજિત પસાયત]

સર્વિસ કાયદો:

યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક ઓફિસર એમ્પ્લોઈઝ (કન્ડક્ટ, ડિસિપ્લિન એન્ડ અપીલ) રેગ્યુલેશન, ૧૯૭૯—કર્મચારી દ્વારા ગેરવર્તણૂક—શિસ્તભંગની કાર્યવાહી—બરતરફીનો હુકમ પસાર કરવો—કર્મચારી દ્વારા સજાના પ્રમાણને પડકારવું—હાઈકોર્ટે આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા બાદ સજાના પ્રમાણમાં હસ્તક્ષેપ કર્યો—તેનું વ્યાજબીપણું—ઠેરવેલ કે, હાઈકોર્ટે સજાના પ્રમાણમાં

હસ્તક્ષેપ કરવામાં ભૂલ કરી હતી કારણ કે ફટકારવામાં આવેલ સજાથી કોર્ટના અંતરાત્માને આઘાત લાગ્યો ન હતો અને હાઇકોર્ટે સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર જણાવા બાબતે કોઈ કારણ નોંધ્યું ન હતું—વધુમાં કર્મચારી વિરુદ્ધના આક્ષેપો ગંભીર સ્વરૂપના હતા અને સામાન્ય ન હતા—તેથી માત્ર સજાના પ્રમાણ અંગે નવેસરથી વિચારણા કરવા માટે બાબત હાઇકોર્ટને પરત મોકલવામાં આવી.

નોકરીદાતા–બેંકે કર્મચારી વિરુદ્ધ શિસ્તભંગની કાર્યવાહી શરૂ કરી હતી. તેને કર્મચારી વિરુદ્ધ ગેરવર્તણૂકના આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા હતા અને બરતરફીનો હુકમ પસાર કર્યો હતો. નારાજ થયેલા કર્મચારીની અપીલ અને રિવ્યુ અરજી પણ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ કર્મચારીએ સજાના પ્રમાણને પડકારતી રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી, જે સમાન પરિસ્થિતિમાં ઓછી હતી જ્યાં કર્મચારી વિરુદ્ધના આક્ષેપો ઘણા વધુ ગંભીર સ્વરૂપના હતા. હાઇકોર્ટને આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા હતા અને કર્મચારીની દલીલ સ્વીકારી હતી તથા તેને દૂર કર્યાની તારીખથી પુનઃસ્થાપિત કર્યાની તારીખ સુધીના સમયગાળા માટેના પગારના ૭૫% થી વંચિત રાખીને પુનઃસ્થાપિત કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. તેથી આ વર્તમાન અપીલો કરવામાં આવી છે.

નોકરીદાતા–બેંકે દલીલ કરી હતી કે નોકરીદાતાને આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા બાદ અને હાઇકોર્ટ સમક્ષ તારણોને કોઈ પડકાર ન હોવા છતાં, હાઇકોર્ટે સજાના પ્રમાણમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં ભૂલ કરી છે; કે કેટલાક આક્ષેપો

અત્યંત ગંભીર સ્વરૂપના હતા અને એક આક્ષેપ રેકોર્ડ બનાવટી બનાવવા અને તેમાં ચેડાં કરવા સંબંધિત હતો; કે જો સહ–કસૂરવારને ઓછી સજા આપવામાં આવી હોય તો પણ, તે હસ્તક્ષેપ માટેનું કારણ બની શકે નહીં અને કર્મચારી બેંકમાં આસિસ્ટન્ટ મેનેજર તરીકે ફરજ બજાવતો હતો અને તેણે ગેરવર્તણૂકના કૃત્યો કર્યા હતા અને આવા કર્મચારીઓ પાસેથી અપેક્ષિત પ્રામાણિકતા અને નિષ્ઠાના ઉચ્ચ ધોરણને ધ્યાનમાં લેતા સજાના પ્રમાણમાં કોઈપણ હસ્તક્ષેપ અસ્થાને સહાનુભૂતિ સમાન ગણાશે.

કર્મચારીએ દલીલ કરી હતી કે તેમાં કોઈ ઉચાપત કે છેતરપિંડી ન હતી અને બેંકને કોઈ નુકસાન થયું ન હતું; કે સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલા ફોજદારી કેસમાં ખોટી નોંધો અંગેના આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા ન હતા અને કર્મચારીને આક્ષેપમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યો હતો; અને હાઇકોર્ટે અન્ય અધિકારીના કેસ પર આધાર રાખ્યો છે જેમાં વધુ ગંભીર આક્ષેપો સામેલ હતા અને જો અન્ય અધિકારી અને વર્તમાન કર્મચારી પૂરતા આક્ષેપોને અલગ પાડી શકાય તેમ હોય તો પણ, તે નોંધવું રહ્યું કે હાઇકોર્ટે અન્ય અધિકારીની સરખામણીમાં વધુ આકરી સજા ફટકારી હતી.

અપીલોનો નિકાલ કરતા, કોર્ટે

ઠેરવ્યું: ૧.૧. કોર્ટે વહીવટકર્તાના નિર્ણયમાં ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં જ્યાં સુધી તે અતાર્કિક ન હોય અથવા કાર્યરીતિની અયોગ્યતાથી દૂષિત ન હોય અથવા કોર્ટના અંતરાત્માને આઘાત પહોંચાડનારો ન હોય, એ

અર્થમાં કે તે તર્ક અથવા નૈતિક ધોરણોની અવગણના કરતો હોય. વેડનેસબરીના કેસમાં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તેને ધ્યાનમાં લેતા, કોર્ટ વહીવટકર્તા માટે ઉપલબ્ધ વિકલ્પોમાંથી તેના દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગીની ખરાઈમાં જશે નહીં અને કોર્ટે વહીવટકર્તાના નિર્ણયને બદલે પોતાનો નિર્ણય મૂકવો જોઈએ નહીં. ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં રહેલી ખામી પૂરતો મર્યાદિત છે અને નિર્ણય પૂરતો નહીં.

૧.૨. જ્યાં સુધી શિસ્ત સત્તામંડળ અથવા અપીલ સત્તામંડળ દ્વારા ફટકારવામાં આવેલી સજા કોર્ટ/ટ્રિબ્યુનલના અંતરાત્માને આઘાત ન પહોંચાડે, ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી. વધુમાં કેટલાક દાવાઓને ટૂંકાવવા માટે તે, અપવાદરૂપ અને જૂજ કિસ્સાઓમાં, તેના સમર્થનમાં સચોટ કારણો નોંધીને યોગ્ય સજા ફટકારી શકે છે. સામાન્ય સંજોગોમાં જો ફટકારવામાં આવેલી સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર હોય તો શિસ્ત સત્તામંડળ અથવા અપીલ સત્તામંડળને ફટકારવામાં આવેલી સજા પર પુનઃવિચારણા કરવા નિર્દેશ આપવો યોગ્ય રહેશે.

એસોસિએટેડ પ્રોવિન્સિયલ પિક્ચર હાઉસિસ લિમિટેડ વિરુદ્ધ વેડનેસબરી કોર્પોરેશન, [૧૯૪૮] ૧ કેબી ૨૨૩ અને કાઉન્સિલ ફોર સિવિલ સર્વિસીસ યુનિયન વિરુદ્ધ મિનિસ્ટર ઓફ સિવિલ સર્વિસ, [૧૯૮૩] ૧ એસી ૭૬૮, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ઓમ કુમાર અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૨૦૦૧] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૬; બી.સી. ચતુર્વેદી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૫] ૬ એસ.સી.સી. ૭૪૯ અને યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ જી. ગણયુથમ, [૧૯૯૭] ૭ એસ.સી.સી. ૪૬૩, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨. તે બાબત પર ભાર મૂકવાની જરૂર નથી કે જ્યારે કોર્ટને લાગે કે સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર છે, ત્યારે તેણે આવા તારણ પર આવવા માટેના કારણો નોંધવા જ જોઈએ. સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર છે તેવી માત્ર અભિવ્યક્તિ કાયદાની જરૂરિયાતને સંતોષશે નહીં. વર્તમાન કિસ્સામાં, હાઇકોર્ટે તેને સજા કેવી રીતે અને શા માટે આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર જણાઈ તે અંગે કોઈ કારણ નોંધ્યું નથી. આ પાસા પર કોઈ ચર્ચા પણ નથી. એકમાત્ર દેખીતું કારણ સહ-કસૂરવારને આપવામાં આવેલી ઓછી સજા હતું. આવી દલીલ પર પણ વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ ન હતો કારણ કે આક્ષેપો સંદર્ભની દૃષ્ટિએ ભિન્ન હતા.

બલબીર ચંદ વિરુદ્ધ ફૂડ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા લિ. અને અન્ય, [૧૯૯૭] ૩ એસ.સી.સી. ૩૭૧, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

બ્રીન વિરુદ્ધ અમાલગમેટેડ એન્જિનિયરિંગ યુનિયન, [૧૯૭૧] ૧ ઓલ ઈ.આર. ૧૧૪૮ અને એલેક્ઝાન્ડર મશીનરી (ડડ્લી) લિ. વિરુદ્ધ ક્રેબટ્રી, [૧૯૭૪] એલસીઆર ૧૨૦, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩. બેંક અધિકારી પાસેથી પ્રામાણિકતા અને નિષ્ઠાના ઉચ્ચ ધોરણો પાળવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. તે થાપણદારો અને ગ્રાહકોના નાણાં સાથે કામ પાર પાડે છે. બેંકના દરેક અધિકારી/કર્મચારી પાસેથી બેંકના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે તમામ સંભવિત પગલાં લેવાની અને પોતાની ફરજો અત્યંત નિષ્ઠા, પ્રામાણિકતા, સમર્પણ અને ખંતથી બજાવવાની અને બેંક અધિકારીને ન શોભે તેવું કંઈ પણ ન કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. સારી ચાલચલગત અને શિસ્ત એ બેંકના દરેક અધિકારી/કર્મચારીની કામગીરીના અવિભાજ્ય અંગ છે. કર્મચારી વિરુદ્ધના આક્ષેપો સામાન્ય સ્વરૂપના ન હતા અને ગંભીર હતા. આ પાસાઓ હાઇકોર્ટ દ્વારા ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યા હોય તેવું જણાતું નથી.

ડિસિપ્લિનરી ઓથોરિટી–કમ–રીજનલ મેનેજર વિરુદ્ધ નિકુંજ બિહારી પટનાયક, [૧૯૯૬] ૯ એસ.સી.સી. ૬૯, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૪. ફોજદારી કેસમાં નિર્દોષ છુટકારો એ ગેરવર્તણૂક આચર્યા કે અન્યથા બાબતનો નિર્ણાયક નથી અને ફોજદારી કેસમાં નિર્દોષ છુટકારો થયો હોવા છતાં, સત્તાવાળાઓ માટે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી આગળ વધારવાનો માર્ગ ખુલ્લો નથી. તે પોતાનામાં જ કર્મચારીને કાર્યવાહીમાંથી મુક્તિનો દાવો કરવા હકદાર બનાવશે નહીં. વધુમાં વધુ નિર્દોષ છુટકારાની હકીકત એ સજા આપતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય એક સંજોગ હોઈ શકે છે. તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખશે અને તે પણ સાર્વત્રિક રીતે લાગુ પડી શકે નહીં. આમ આ વિશિષ્ટ સંજોગોમાં,

સજાના પ્રમાણ અંગે નવેસરથી વિચારણા કરવા માટે બાબત હાઇકોર્ટને પરત મોકલવામાં આવે છે.

સિવિલ અપીલ હકૂમત : સિવિલ અપીલ નં. ૩૪૩૩/૨૦૦૦.

અલાહાબાદ ખાતેની હાઇકોર્ટ ઓફ જ્યુડીકેચરના સીએમડબલ્યુપી ૧૩૮૪૦ માં તારીખ ૦૭.૦૯.૧૯૯૯ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તાઓ તરફથી હેમંત ચૌધરી, અમરેન્દ્ર સિંહ, સંજીવ મલ્હોત્રા અને શિવ કુમાર સુરી.

સામાવાળા તરફથી રણજીત કુમાર, ભારત સાંગલ, યતીશ મોહન અને વિશ્વજીત સિંહ.

કોર્ટનો ચુકાદો **ન્યાયમૂર્તિ અરિજિત પસાયત** દ્વારા આપવામાં આવેલ. સાંભળવામાં આવ્યા.

એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૮૮૩/૨૦૦૦ માં પરવાનગી આપવામાં આવી.

આ બંને અપીલો અલાહાબાદ હાઇકોર્ટના તારીખ ૭.૯.૧૯૯૯ ના ચુકાદા સંબંધિત છે અને, તેથી, આ સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. તેમાં સમાવિષ્ટ મુખ્ય પ્રશ્ન હાઇકોર્ટ દ્વારા સજાની બાબતમાં હસ્તક્ષેપના વ્યાપ અંગેનો છે.

હકીકતલક્ષી પશ્ચાદભૂમિકા ટૂંકમાં નીચે મુજબ છે:

યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક (જે હવે પછી 'નોકરીદાતા' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) દ્વારા પી.સી. કક્કર (જે હવે પછી 'કર્મચારી' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) વિરુદ્ધ શિસ્તભંગની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે તેણે મિર્ઝાપુર શાખાના આસિસ્ટન્ટ મેનેજર તરીકે ફરજ બજાવતી વખતે ગેરવર્તણૂકના અનેક કૃત્યો આચર્યા હતા. તેને તારીખ ૬.૭.૧૯૮૩ થી અમલમાં આવે તે રીતે ફરજમોકૂફી હેઠળ મૂકવામાં આવ્યો હતો. યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક ઓફિસર એમ્પ્લોઇઝ (કન્ડક્ટ, ડિસિપ્લિન એન્ડ અપીલ) રેગ્યુલેશન ૧૯૭૬ (જે હવે પછી 'સદર રેગ્યુલેશન' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની જોગવાઈઓ મુજબ શિસ્તભંગની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. આક્ષેપ નં. ૧, ૨, ૩, ૬, ૭ અને ૮ ના સંબંધમાં આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા હતા. તપાસ અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવેલા તારણોના આધારે અને શિસ્ત સત્તામંડળ દ્વારા તેને અનુમોદન આપવામાં આવ્યા મુજબ, તારીખ ૧૬.૮.૧૯૮૮ ના રોજ બરતરફીનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. કર્મચારી દ્વારા નિર્ધારિત અપીલ સત્તામંડળ સમક્ષ કરવામાં આવેલી અપીલથી કોઈ રાહત મળી ન હતી. રિવ્યુ અરજીનું પરિણામ પણ તેવું જ રહ્યું હતું. અલાહાબાદ હાઇકોર્ટ સમક્ષ રિટ પિટિશન મારફતે બાબત આગળ લઈ જવામાં આવી હતી. હાઇકોર્ટે નોંધ્યા મુજબ, નોંધાયેલા તારણો સામે કોઈ પડકાર ન હતો, અને જે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી તે સજાના પ્રમાણ સંબંધિત હતી. સજાના પ્રમાણ સામે પ્રશ્ન ઉઠાવવા માટે પ્રકાશિત કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પૈકીનો એક મુદ્દો એ હતો કે સમાન પરિસ્થિતિમાં, એમ.એલ. કેશવાણી નામની વ્યક્તિ વિરુદ્ધના આક્ષેપો ઘણા વધુ ગંભીર

સ્વરૂપના હોવા છતાં તેને ઓછી સજા ફટકારવામાં આવી હતી. હાઇકોર્ટે આ દલીલ સ્વીકારી હતી અને, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ નિર્દેશ આપ્યો હતો:–

> "સુપ્રિમ કોર્ટે સંગ્રામ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૪ એસ.સી.સી. ૨૨૫ ના ચુકાદા મારફતે અનેક કેસોમાં ઠેરવેલ છે કે સજાની બાબતમાં કોઈ ભેદભાવ હોવો જોઈએ નહીં.
>
> કેસની હકીકતો પર અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે અરજદારને આપવામાં આવેલી સજા અયોગ્ય અને અતિશય હતી. તેથી અમે દોષિત હોવાના તારણને કાયમ રાખીએ છીએ, ત્યારે અમે તારીખ ૧૬.૮.૧૯૮૮ ના હુકમો અને તારીખ ૧૧.૧૦.૧૯૮૯ તથા ૫.૨.૧૯૯૦ ના હુકમને રદ કરીએ છીએ અને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે સંબંધિત સત્તામંડળ સમક્ષ આ હુકમની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કર્યાના છ અઠવાડિયાની અંદર અરજદારને સેવામાં પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવશે પરંતુ તેને ઓછી સજા આપવામાં આવશે. આ બાબત લાંબા સમયથી પડતર હોવાથી અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે અરજદારને દૂર કર્યાની તારીખથી પુનઃસ્થાપિત કર્યાની તારીખ સુધીના સમયગાળા માટેના પગારના ૭૫% થી વંચિત રાખવાની સજા આપવામાં આવશે અને ભવિષ્યમાં આવી ભૂલો ન કરવા માટે તેને સખત ચેતવણી આપવામાં આવશે પરંતુ જાણે કે તેની સેવા સમાપ્ત કરવામાં જ

ન આવી હોય તે રીતે તેને સિનિયોરિટી અને સળંગ નોકરીનો લાભ મળશે."

નોકરીદાતા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલના જણાવ્યા અનુસાર, આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા બાદ હાઈકોર્ટે સજાના પ્રમાણમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં ભૂલ કરી છે. આવા હસ્તક્ષેપનો વ્યાપ અત્યંત મર્યાદિત છે. તારણો સામે કોઈ પડકાર ન હોવાનું નોંધ્યા બાદ, સજાના પ્રમાણમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ અવકાશ ન હતો. કેટલાક આક્ષેપો અત્યંત ગંભીર સ્વરૂપના હતા અને એક આક્ષેપ રેકોર્ડ બનાવટી બનાવવા અને તેમાં ચેડાં કરવા સંબંધિત હતો. તે ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું છે કે જો સહ–કસૂરવારને ઓછી સજા આપવામાં આવી હોય તો પણ, તે હસ્તક્ષેપ માટેનું કારણ બની શકે નહીં. કર્મચારી બેંકમાં આસિસ્ટન્ટ મેનેજર તરીકે ફરજ બજાવતો હતો અને તેણે ગેરવર્તણૂકના કૃત્યો કર્યા હતા. આવા કર્મચારીઓ પાસેથી અપેક્ષિત પ્રામાણિકતા અને નિષ્ઠાના ઉચ્ચ ધોરણને ધ્યાનમાં લેતા સજાના પ્રમાણમાં કોઈપણ હસ્તક્ષેપ અસ્થાને સહાનુભૂતિ સમાન ગણાશે. કર્મચારી તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી રણજીત કુમારના જણાવ્યા અનુસાર, સજા હળવી કરવા માટેના અનેક સંજોગો હતા. તે સ્પષ્ટપણે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તેમાં કોઈ ઉચાપત કે છેતરપિંડી ન હતી અને બેંકને કોઈ નુકસાન થયું ન હતું. સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલા ફોજદારી કેસમાં ખોટી નોંધો અંગેના આક્ષેપો સાબિત થયેલા જણાયા ન હતા અને કર્મચારીને આક્ષેપમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં જે કેસ પર હાઈકોર્ટે આધાર રાખ્યો છે તેમાં વધુ ગંભીર આક્ષેપો

સામેલ હતા અને જો અન્ય અધિકારી એમ.એલ. કેશવાણી અને કર્મચારી પૂરતા આક્ષેપોને અલગ પાડી શકાય તેમ હોય તો પણ, તે નોંધવું રહ્યું કે હાઇકોર્ટે એમ.એલ. કેશવાણીની સરખામણીમાં વધુ આકરી સજા ફટકારી હતી.

સજાના પ્રમાણમાં હસ્તક્ષેપનો વ્યાપ આ કોર્ટના વિવિધ ચુકાદાઓનો વિષય રહ્યો છે. આવો હસ્તક્ષેપ રોજિંદી બાબત હોઈ શકે નહીં.

લોર્ડ ગ્રીને ૧૯૪૮ માં પ્રખ્યાત વેડનેસબરી કેસ (૧૯૪૮ (૧) કેબી ૨૨૩) માં કહ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ કાનૂન વહીવટકર્તાને નિર્ણય લેવાની વિવેકબુદ્ધિ આપે છે, ત્યારે ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ મર્યાદિત રહેશે. તેમણે કહ્યું હતું કે નીચેની શરતોમાંથી કોઈ એક કે બીજી શરત સંતોષાય નહીં ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરવાની પરવાનગી નથી, એટલે કે હુકમ કાયદાની વિરુદ્ધ હોય, અથવા સુસંગત પરિબળો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા ન હોય, અથવા અપ્રસ્તુત પરિબળો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હોય; અથવા નિર્ણય એવો હોય જે કોઈ વ્યાજબી વ્યક્તિ લઈ શકી ન હોત. વહીવટી પગલાંની કાયદેસરતા ચકાસવા માટે યુ.કે. અને ભારતમાં આ સિદ્ધાંતોને સતત અનુસરવામાં આવ્યા હતા. તે એટલું જ જાણીતું છે કે ૧૯૮૩ માં, લોર્ડ ડિપ્લોકે કાઉન્સિલ ફોર સિવિલ સર્વિસીસ યુનિયન વિરુદ્ધ મિનિસ્ટર ઓફ સિવિલ સર્વિસ, (૧૯૮૩) ૧ એસી ૭૬૮ (જેને સીસીએસયુ કેસ કહેવામાં આવે છે) માં વહીવટી પગલાંની ન્યાયિક સમીક્ષાના સિદ્ધાંતોને નીચેના પૈકી એક અથવા બીજા પર આધારિત હોવા તરીકે સારાંશ આપ્યો હતો, એટલે કે, ગેરકાયદેસરતા, કાર્યરીતિની અનિયમિતતા અને

અતાર્કિકતા. જોકે, તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે "પ્રમાણસરતા" એ "ભવિષ્યની શક્યતા" હતી.

ઓમ કુમાર અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૨૦૦૧] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૬ માં, આ કોર્ટે, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

> "આ સિદ્ધાંતનો ઉદ્ભવ ઓગણીસમી સદીમાં પ્રશિયામાં થયો હતો અને ત્યારથી તેને જર્મની, ફ્રાન્સ અને અન્ય યુરોપિયન દેશોમાં અપનાવવામાં આવ્યો છે. લક્ઝમબર્ગ ખાતેની યુરોપિયન કોર્ટ ઓફ જસ્ટિસ અને સ્ટ્રાસબર્ગ ખાતેની યુરોપિયન કોર્ટ ઓફ હ્યુમન રાઇટ્સે વહીવટી પગલાંની કાયદેસરતા ચકાસતી વખતે આ સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો છે. પરંતુ તેના ઘણા સમય પહેલાં પણ, ભારતીય સુપ્રિમ કોર્ટે ૧૯૫૦ થી ધારાકીય પગલાંમાં "પ્રમાણસરતા" નો સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો છે, જેમ કે નીચે વિગતવાર જણાવવામાં આવ્યું છે.
>
> "પ્રમાણસરતા" એટલે અમારો અર્થ એ પ્રશ્ન છે કે શું, મૂળભૂત અધિકારોના ઉપયોગનું નિયમન કરતી વખતે, કાયદાનો ઉદ્દેશ અથવા વહીવટી હુકમનો હેતુ, જે હોય તે, સિદ્ધ કરવા માટે ધારાસભા અથવા વહીવટકર્તા દ્વારા યોગ્ય અથવા ઓછામાં ઓછા નિયંત્રણવાળા પગલાંની પસંદગી કરવામાં આવી છે કે કેમ. આ સિદ્ધાંત હેઠળ, કોર્ટ જોશે કે ધારાસભા અને વહીવટી સત્તામંડળ "જે હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે તેઓ

અભિપ્રેત હતા તેને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદા અથવા વહીવટી હુકમથી વ્યક્તિઓના અધિકારો, સ્વતંત્રતાઓ અથવા હિતો પર પડતી પ્રતિકૂળ અસરો વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન જાળવી રાખે". જોકે, ધારાસભા અને વહીવટી સત્તામંડળને વિવેકબુદ્ધિનું ક્ષેત્ર અથવા પસંદગીઓની શ્રેણી આપવામાં આવે છે પરંતુ કરવામાં આવેલી પસંદગી અધિકારોનું અતિશય ઉલ્લંઘન કરે છે કે નહીં તે જોવાનું કામ કોર્ટનું છે. પ્રમાણસરતાનો અર્થ આ જ થાય છે.

xxx xxx xxx xxx xxx

જોકે, ઇંગ્લેન્ડમાં વહીવટી કાયદામાં "કડક ચકાસણી" અથવા "પ્રમાણસરતા" ના સિદ્ધાંતનો વિકાસ તાજેતરનો છે. વહીવટી પગલાંની પરંપરાગત રીતે વેડનેસબરીના કારણોસર કસોટી કરવામાં આવતી હતી. પરંતુ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં, અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને અસર કરતા વહીવટી પગલાંને "કડક ચકાસણી" નો સિદ્ધાંત લાગુ કરીને અનેક કેસોમાં અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવ્યા છે. આ સ્વતંત્રતાઓના કિસ્સામાં, વેડનેસબરીના સિદ્ધાંતો હવે લાગુ કરવામાં આવતા નથી. ઇંગ્લેન્ડમાં કોર્ટો કન્વેન્શનની ગેરહાજરીમાં પ્રમાણસરતાને સ્પષ્ટપણે લાગુ કરી શકી ન હતી પરંતુ સદર અધિકારોને સામાન્ય કાયદા (કોમન લો) ના પાયાના અધિકારો ગણીને ઉત્સાહપૂર્વક તેમનું રક્ષણ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો અને ત્યારબાદ કોર્ટોએ કડક ચકાસણીની

કસોટી લાગુ કરી હતી. સ્પાયકેચર કેસ એટર્ની જનરલ વિરુદ્ધ ગાર્ડિયન ન્યૂઝપેપર્સ લિ., (નં. ૨) (૧૯૯૦) ૧ એસી ૧૦૯ (પૃષ્ઠ ૨૮૩–૨૮૪ પર) માં, લોર્ડ ગોફે જણાવ્યું હતું કે કન્વેન્શન અને કોમન લો વચ્ચે કોઈ વિસંગતતા ન હતી. ડર્બીશાયર કાઉન્ટી કાઉન્સિલ વિરુદ્ધ ટાઇમ્સ ન્યૂઝપેપર્સ લિ., (૧૯૯૩) એસી ૫૩૪ માં, લોર્ડ કીથે અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને કોમન લોના ભાગ તરીકે ગણી હતી. તાજેતરમાં, આર. વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર હોમ ડિપાર્ટમેન્ટ, એક્સ પાર્ટી સિમ્સ, (૧૯૯૯) ૩ ઓલ ઈઆર ૪૦૦ (એચએલ) માં, કેદીના પત્રકારને મુલાકાત (ઇન્ટરવ્યુ) આપવાના અધિકારને કોમન લોના ભાગ તરીકે ગણીને માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો. લોર્ડ હોબહાઉસે ઠેરવેલ કે વહીવટકર્તાની નીતિ અપ્રમાણસર હતી. મૂળભૂત માનવ અધિકારોને સ્પર્શતા વહીવટી નિર્ણયોમાં વધુ સઘન અને ચિંતાપૂર્વકની ન્યાયિક ચકાસણીની જરૂરિયાત પર આર. વિરુદ્ધ લોર્ડ સેવિલ એક્સ પાર્ટી (૧૯૯૯) ૪ ઓલ ઈઆર ૮૬૦ (સીએ), પૃષ્ઠ ૮૭૦, ૮૭૨ પર ફરીથી ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ તમામ કેસોમાં, ઇંગ્લિશ કોર્ટોએ કસોટીને "પ્રમાણસરતા" ની કસોટી તરીકે વર્ણવવાને બદલે "કડક ચકાસણી" ની કસોટી લાગુ કરી હતી. પરંતુ, કોઈપણ સંજોગોમાં, આ અધિકારોના સંબંધમાં "વેડનેસબરી" નો નિયમ લાગુ પડતો બંધ થઈ ગયો છે.

જોકે, "કડક ચકાસણી" અથવા "પ્રમાણસરતા" અને પ્રાથમિક સમીક્ષાના સિદ્ધાંતને આર. વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ધ હોમ

ડિપાર્ટમેન્ટ એક્સ પાર્ટી બ્રિન્ડ (૧૯૯૧) ૧ એસી ૬૯૬ માં સમજાવવામાં આવ્યો હતો. તે કેસ બ્રોડકાસ્ટિંગ એક્ટ, ૧૯૮૧ હેઠળ હોમ સેક્રેટરી દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો સંબંધિત હતો જેમાં બીબીસી અને આઇબીએ ને આતંકવાદ અટકાવવા સંબંધિત કાયદા હેઠળ પ્રતિબંધિત કરવામાં આવેલા સંગઠનોનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી વ્યક્તિઓ મારફતે અમુક બાબતોનું પ્રસારણ કરવાથી દૂર રહેવાની ફરજ પાડવામાં આવી હતી. પ્રતિબંધનો વ્યાપ સંગઠનોના સભ્યો દ્વારા કરવામાં આવેલા સીધા નિવેદન સાથે જોડાયેલો હતો. જોકે, ઉદાહરણ તરીકે, તેમાં આવી વ્યક્તિઓએ જે કહ્યું હોય તેનો ભાવાર્થ આપતા "વોઇસ-ઓવર" અહેવાલની શરતે, ફિલ્મના માધ્યમથી તેમના દ્વારા થતા પ્રસારણને રોકવામાં આવ્યું ન હતું. અરજદારનો દાવો સીધો યુરોપિયન કન્વેન્શન ઓફ હ્યુમન રાઇટ્સ પર આધારિત હતો. લોર્ડ બ્રિજે નોંધ્યું હતું કે કન્વેન્શનના અધિકારો હજુ સુધી ઇંગ્લિશ કાયદામાં સ્પષ્ટપણે સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યા ન હતા પરંતુ જણાવ્યું હતું કે અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા કોમન લો માટે પાયાની હતી અને તે કે, કન્વેન્શનની ગેરહાજરીમાં પણ, ઇંગ્લિશ કોર્ટો તે પ્રશ્નમાં જઈ શકતી હતી (જુઓ પૃષ્ઠ ૭૪૮-૪૯).

".....શું સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ, પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને, પ્રસારણ સંગઠનો પર તેમણે લાદેલા નિયંત્રણો વ્યાજબી રીતે લાદી શક્યા હોત"

અને તે કે કોર્ટો

“એ પૂર્વધારણાથી શરૂઆત કરવા માટે સંપૂર્ણપણે હકદાર ન હતી કે અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકાર પરના કોઈપણ નિયંત્રણને વ્યાજબી ઠેરવવું જરૂરી છે અને મહત્વપૂર્ણ જાહેર હિતથી ઓછું કંઈ પણ તેને વ્યાજબી ઠેરવવા માટે પૂરતું ગણાશે નહીં”.

લોર્ડ ટેમ્પલમેને પણ ઉપરોક્ત કેસમાં કહ્યું હતું કે કોર્ટો એ પ્રશ્નમાં જઈ શકે છે કે શું કોઈ વ્યાજબી મંત્રી વ્યાજબી રીતે એવા તારણ પર આવી શક્યા હોત કે આ સ્વતંત્રતામાં હસ્તક્ષેપ વ્યાજબી હતો. તેમણે કહ્યું હતું કે “કન્વેન્શનની જોગવાઈઓ અનુસાર” આવો કોઈપણ હસ્તક્ષેપ જરૂરી અને પ્રમાણસર બંને હોવો જોઈએ (એજન પૃષ્ઠ ૭૫૦–૫૧).

પ્રખ્યાત ફકરામાં, બ્રિન્ડ કેસ (૧૯૯૧) ૧ એસી ૬૯૬ માં લોર્ડ બ્રિજ દ્વારા વહીવટી કાયદામાં કોર્ટો દ્વારા પ્રાથમિક અને ગૌણ સમીક્ષાના સિદ્ધાંતના બીજ રોપવામાં આવ્યા હતા. જ્યાં કન્વેન્શનના અધિકારોનો પ્રશ્ન હતો ત્યાં કોર્ટો પ્રાથમિક સમીક્ષાનો અધિકાર વાપરી શકતી હતી. જોકે, કન્વેન્શન હેઠળના અધિકારોને અસર ન કરતા કેસોમાં કોર્ટો માત્ર વેડનેસબરીના સિદ્ધાંતોના આધારે ગૌણ સમીક્ષાનો અધિકાર વાપરશે. જ્યાં મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓનો આશરો લેવામાં આવ્યો ન હતો અને જ્યાં વહીવટી પગલાં સામે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો તેવા કેસોનો ઉલ્લેખ કરતા, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે ત્યારે કોર્ટો માત્ર ગૌણ સમીક્ષા પૂરતી

મર્યાદિત હતી જ્યારે પ્રાથમિક નિર્ણય વહીવટકર્તાનો રહેતો હતો. લોર્ડ બ્રિજે પ્રાથમિક અને ગૌણ સમીક્ષા નીચે મુજબ સમજાવી હતી:

"લાદવામાં આવેલા ચોક્કસ નિયંત્રણને વ્યાજબી ઠેરવતું ચોક્કસ સ્પર્ધાત્મક જાહેર હિત છે કે કેમ તે અંગેનો પ્રાથમિક નિર્ણય સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ દ્વારા કરવાનો રહે છે જેમને સંસદે વિવેકબુદ્ધિ સોંપી છે. પરંતુ, આપણે એ પૂછીને ગૌણ નિર્ણય કરવાનો અધિકાર ધરાવીએ છીએ કે શું એક વ્યાજબી સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ, તેમની સમક્ષ રહેલી સામગ્રીના આધારે, વ્યાજબી રીતે પ્રાથમિક નિર્ણય લઈ શક્યા હોત."

પરંતુ જ્યાં રોયપ્પા [૧૯૭૪] ૪ એસ.સી.સી. ૩ ના આધારે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ વહીવટી પગલાંને "મનસ્વી" તરીકે પડકારવામાં આવે છે (જેમ કે શિસ્તભંગના કેસોમાં જ્યાં સજાઓને પડકારવામાં આવે છે), ત્યાં પ્રશ્ન એ રહેશે કે શું વહીવટી હુકમ "તર્કસંગત" અથવા "વ્યાજબી" છે અને ત્યારે કસોટી વેડનેસબરી કસોટી રહેશે. ત્યારે કોર્ટો માત્ર ગૌણ ભૂમિકા પૂરતી જ મર્યાદિત રહેશે અને તેણે માત્ર એટલું જ જોવાનું રહેશે કે શું વહીવટકર્તાએ પોતાની પ્રાથમિક ભૂમિકામાં યોગ્ય કાર્ય કર્યું છે, શું તેણે ગેરકાયદેસર રીતે કાર્ય કર્યું છે અથવા સુસંગત પરિબળોને વિચારણામાંથી બાકાત રાખ્યા છે અથવા અપ્રસ્તુત પરિબળોને ધ્યાનમાં લીધા છે અથવા શું તેનો અભિપ્રાય એવો છે જે કોઈ વ્યાજબી વ્યક્તિ લઈ શકી ન હોત. જો તેનું પગલું આ નિયમોને સંતોષતું ન હોય, તો તેને મનસ્વી ગણવાનું

રહેશે. જી.બી. મહાજન વિરુદ્ધ જલગાંવ મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ, [૧૯૯૧] ૩ એસ.સી.સી. ૯૧ માં પૃષ્ઠ ૧૧૧ પર ન્યાયમૂર્તિ વેંકટચલૈયાએ (જેમ કે તેઓ ત્યારે હતા) ધ્યાન દોર્યું હતું કે વહીવટી કાયદાના સંદર્ભમાં અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ વહીવટકર્તાના "વ્યાજબીપણા" ની ચકાસણી વેડનેસબરીના નિયમોના દૃષ્ટિકોણથી કરવાની રહે છે. ટાટા સેલ્યુલર વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૪] ૬ એસ.સી.સી. ૬૫૧ પૃષ્ઠ ૬૭૯–૮૦ પર, ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ ન્યૂઝપેપર્સ બોમ્બે (પ્રા.) લિ. વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૫] ૧ એસ.સી.સી. ૬૪૧ પૃષ્ઠ ૬૯૧ પર, સુપ્રિમ કોર્ટ એમ્પ્લોઇઝ વેલ્ફેર એસોસિએશન વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૯] ૪ એસ.સી.સી. ૧૮૭ પૃષ્ઠ ૨૪૧ પર અને યુ.પી. ફાઇનાન્સિયલ કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ જેમ કેપ (ઇન્ડિયા) (પ્રા.) લિ., [૧૯૯૩] ૨ એસ.સી.સી. ૨૯૯ પૃષ્ઠ ૩૦૭ પર વહીવટી પગલું અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ "મનસ્વી" છે કે કેમ (એટલે કે ભેદભાવપૂર્ણ હોવા સિવાય) તેની ચકાસણી કરતી વખતે, આ કોર્ટે હંમેશા પોતાને વેડનેસબરી સમીક્ષા પૂરતી જ મર્યાદિત રાખી છે.

અનુચ્છેદ ૧૪ ના સંબંધમાં છેલ્લા પૂર્વવર્તી ફકરામાં સમજાવેલા સિદ્ધાંતો હવે અહીં લાગુ કરવાના રહે છે જ્યાં અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ સજાના હુકમની "મનસ્વીતા" ના પ્રશ્નને પડકારવામાં આવ્યો છે.

xxx xxx xxx xxx xxx

આમ, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો અને નિર્ણિત કેસો પરથી, એવું ઠેરવવું જ જોઈએ કે જ્યાં શિસ્તભંગના કેસોમાં સજા સંબંધિત વહીવટી નિર્ણય સામે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ "મનસ્વી" તરીકે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવે છે, ત્યાં કોર્ટ ગૌણ સમીક્ષા સત્તામંડળ તરીકે વેડનેસબરીના સિદ્ધાંતો પૂરતી મર્યાદિત છે. કોર્ટ પ્રાથમિક સમીક્ષા કરતી કોર્ટ તરીકે પ્રમાણસરતા લાગુ કરશે નહીં કારણ કે આવા સંદર્ભમાં મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓનો કે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ ભેદભાવનો કોઈ મુદ્દો લાગુ પડતો નથી. સજાની સમીક્ષા કરતી વખતે અને જો કોર્ટને સંતોષ થાય કે વેડનેસબરીના સિદ્ધાંતોનો ભંગ થયો છે, તો તેણે સામાન્ય રીતે સજાના પ્રમાણ અંગે નવેસરથી નિર્ણય લેવા માટે બાબત વહીવટકર્તાને પરત મોકલવાની હોય છે. માત્ર જૂજ કિસ્સાઓમાં જ્યાં શિસ્તભંગની કાર્યવાહીમાં લેવાયેલા સમયમાં અને કોર્ટોમાં લેવાયેલા સમયમાં લાંબો વિલંબ થયો હોય, અને આવા અત્યંત અથવા જૂજ કિસ્સાઓમાં જ કોર્ટ સજાના પ્રમાણ અંગે પોતાનો અભિપ્રાય મૂકી શકે છે."

બી.સી. ચતુર્વેદી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૫] ૬ એસ.સી.સી. ૭૪૯ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિની સમીક્ષા પ્રસ્થાપિત કરશે કે શિસ્ત સત્તામંડળ, અને અપીલમાં અપીલ સત્તામંડળ, હકીકત-શોધક સત્તામંડળો હોવાથી શિસ્ત જાળવવાના ઉદ્દેશથી પુરાવાને ધ્યાનમાં

લેવાની અનન્ય સત્તા ધરાવે છે. ગેરવર્તણૂકના પ્રમાણ અથવા ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય સજા ફટકારવાની વિવેકબુદ્ધિ તેમને સોંપવામાં આવેલી છે. હાઇકોર્ટ/ટ્રિબ્યુનલ, ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, સામાન્ય રીતે સજા અંગે પોતાનું તારણ મૂકી શકે નહીં અને કોઈ અન્ય સજા ફટકારી શકે નહીં. જો શિસ્ત સત્તામંડળ અથવા અપીલ સત્તામંડળ દ્વારા ફટકારવામાં આવેલી સજા હાઇકોર્ટ/ટ્રિબ્યુનલના અંતરાત્માને આઘાત પહોંચાડે, તો તે યોગ્ય રીતે રાહત ઘડી કાઢશે, કાં તો શિસ્ત/અપીલ સત્તામંડળને ફટકારવામાં આવેલી સજા પર પુનઃવિચારણા કરવા નિર્દેશ આપશે, અથવા દાવાને ટૂંકાવવા માટે, તે પોતે જ, અપવાદરૂપ અને જૂજ કિસ્સાઓમાં, તેના સમર્થનમાં સચોટ કારણો સાથે યોગ્ય સજા ફટકારી શકે છે."

યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ જી. ગણયુથમ, [૧૯૯૭] ૭ એસ.સી.સી. ૪૬૩ માં, આ કોર્ટે ફકરા ૩૧ અને ૩૨ માં પ્રમાણસરતા સંબંધિત સ્થિતિનો સારાંશ આપ્યો હતો, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"ઇંગ્લેન્ડ અને ભારતમાં વહીવટી કાયદામાં પ્રમાણસરતાની વર્તમાન સ્થિતિનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય છે:

(૧) કોઈપણ વહીવટી હુકમ અથવા કાનૂની વિવેકબુદ્ધિની કાયદેસરતા ચકાસવા માટે, સામાન્ય રીતે વેડનેસબરી કસોટી લાગુ કરવાની રહે છે જેથી તે શોધી શકાય કે નિર્ણય ગેરકાયદેસર હતો કે કાર્યરીતિની

અયોગ્યતાઓથી દૂષિત હતો અથવા એવો હતો કે જેના પર કોઈ સમજુ નિર્ણય લેનાર, પોતાની સમક્ષ રહેલી સામગ્રીના આધારે અને કાયદાના માળખાની અંદર, પહોંચી શક્યો ન હોત. કોર્ટ એ બાબત ધ્યાનમાં લેશે કે શું સુસંગત બાબતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી અથવા શું અપ્રસ્તુત બાબતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી અથવા શું પગલું શુદ્ધ બુદ્ધિથી લેવાયેલું (બોના ફાઇડ) ન હતું. કોર્ટ એ પણ ધ્યાનમાં લેશે કે નિર્ણય વાહિયાત અથવા વિકૃત હતો કે કેમ. જોકે કોર્ટ વહીવટકર્તા માટે ઉપલબ્ધ વિવિધ વિકલ્પોમાંથી તેના દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગીની ખરાઈમાં જશે નહીં. તેમજ કોર્ટ વહીવટકર્તાના નિર્ણયને બદલે પોતાનો નિર્ણય મૂકી શકશે નહીં. આ વેડનેસબરી (૧૯૪૮ ૧ કેબી ૨૨૩) કસોટી છે.

(૨) કોર્ટ વહીવટકર્તાના નિર્ણયમાં ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં જ્યાં સુધી તે ગેરકાયદેસર ન હોય અથવા કાર્યરીતિની અયોગ્યતાથી દૂષિત ન હોય અથવા એ અથમાં અતાર્કિક ન હોય કે તે તર્ક અથવા નૈતિક ધોરણોની ઘોર અવગણના કરતો હોય. ભવિષ્યમાં ઇંગ્લિશ વહીવટી કાયદામાં પ્રમાણસરતા સહિતની અન્ય કસોટીઓ લાવવામાં આવે તેવી શક્યતા નકારી કાઢવામાં આવતી નથી. આ સીસીએસયુ (૧૯૮૫ એસી ૩૭૪) ના સિદ્ધાંતો છે.

(૩)(એ) બગડેકે (૧૯૮૭ એસી ૫૧૪), બ્રિન્ડ (૧૯૯૧ (૧) એસી ૬૯૬) અને સ્મિથ (૧૯૯૬ (૧) ઓલ ઇઆર ૨૫૭) મુજબ જ્યાં સુધી

કન્વેન્શનને ઇંગ્લિશ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કરવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી ઇંગ્લિશ કોર્ટો માત્ર એ શોધવા માટે ગૌણ નિર્ણય કરે છે કે શું નિર્ણય લેનાર, પોતાની સમક્ષ રહેલી સામગ્રીના આધારે, તેણે જે રીતે પ્રાથમિક નિર્ણય લીધો છે તે રીતે તે નિર્ણય પર આવી શક્યો હોત કે કેમ.

(૩)(બી) જો પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત ઉપલબ્ધ બનાવીને ઇંગ્લેન્ડમાં કન્વેન્શનને સમાવિષ્ટ કરવામાં આવે, તો ઇંગ્લિશ કોર્ટો વહીવટી પગલાંની કાયદેસરતા પર પ્રાથમિક ચુકાદો આપશે અને શોધી કાઢશે કે નિયંત્રણ અપ્રમાણસર અથવા અતિશય છે કે કેમ અથવા તે મૂળભૂત સ્વતંત્રતા અને તેના પરના નિયંત્રણની જરૂરિયાતના યોગ્ય સંતુલન પર આધારિત નથી.

(૪)(એ) આપણા દેશમાં, વહીવટી કાયદામાં, જ્યાં ઉપર જણાવ્યા મુજબની કોઈ મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓ સામેલ નથી, ત્યાં સ્થિતિ એ છે કે કોર્ટો/ટ્રિબ્યુનલો માત્ર ગૌણ ભૂમિકા ભજવશે જ્યારે વ્યાજબીપણા અંગેનો પ્રાથમિક નિર્ણય કારોબારી અથવા વહીવટી સત્તામંડળ પાસે રહેશે. કારોબારી અથવા વહીવટી સત્તામંડળ પ્રાથમિક સત્તામંડળ તરીકે પોતાના નિર્ણય પર વ્યાજબી રીતે પહોંચ્યું છે કે કેમ તે શોધવા માટે કોર્ટનો ગૌણ નિર્ણય અનુક્રમે લોર્ડ ગ્રીન અને લોર્ડ ડિપ્લોક દ્વારા જણાવ્યા મુજબના વેડનેસબરી અને સીસીએસયુ સિદ્ધાંતો પર આધારિત રહેશે.

(૪)(બી) મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓને અસર કરતા વહીવટી અથવા કારોબારી પગલાંના કિસ્સામાં, આપણા દેશની કોર્ટો "પ્રમાણસરતા" નો સિદ્ધાંત લાગુ કરશે અને પ્રાથમિક ભૂમિકા ભજવશે કે કેમ, તે પ્રશ્ન જ્યાં આવું પગલું મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓનો ભંગ કરતું હોવાનો આક્ષેપ હોય તેવા યોગ્ય કેસમાં નક્કી કરવા માટે ખુલ્લો રાખવામાં આવે છે. ત્યારે તે નક્કી કરવું જરૂરી બનશે કે શું માત્ર અનુચ્છેદ ૧૯, ૨૧ વગેરે હેઠળની સ્વતંત્રતાઓ સામેલ હોય ત્યારે જ કોર્ટોની પ્રાથમિક ભૂમિકા રહેશે અને અનુચ્છેદ ૧૪ માટે નહીં.

અંતે, આપણે વર્તમાન કેસ પર આવીએ છીએ. અમારી સમક્ષ એવી કોઈ દલીલ કરવામાં આવી નથી કે કોઈ મૂળભૂત સ્વતંત્રતાને અસર થઈ છે. તેથી અમારે "પ્રમાણસરતા" ના પ્રશ્નમાં જવાની જરૂર નથી. એવી કોઈ દલીલ નથી કે ફટકારવામાં આવેલી સજા ગેરકાયદેસર છે અથવા કાર્યરીતિની અયોગ્યતાથી દૂષિત છે. "અતાર્કિકતા" અંગે, ટ્રિબ્યુનલનું એવું કોઈ તારણ નથી કે નિર્ણય એવો છે જેના પર ફાયદા અને ગેરફાયદા તોલનાર કોઈ સમજુ વ્યક્તિ પહોંચી શકી ન હોત તેમજ સામગ્રીના આધારે એવું પણ કોઈ તારણ નથી કે સજા તર્કની "ઘોર" અવગણના કરતી હોય. વેડનેસબરી કે સીસીએસયુ પૈકી કોઈપણ કસોટી સંતોષાતી નથી. અમારે હજુ "રણજીત ઠાકુર [૧૯૮૭] ૪ એસ.સી.સી. ૬૧૧" સમજાવવાનો બાકી છે".

આ તમામ ચુકાદાઓમાં વહેતો સમાન સૂર એ છે કે કોર્ટે વહીવટકર્તાના નિર્ણયમાં ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં જ્યાં સુધી તે અતાર્કિક ન હોય અથવા કાર્યરીતિની અયોગ્યતાથી દૂષિત ન હોય અથવા કોર્ટના અંતરાત્માને આઘાત પહોંચાડનારો ન હોય, એ અર્થમાં કે તે તર્ક અથવા નૈતિક ધોરણોની અવગણના કરતો હોય. વેડનેસબરીના કેસ (ઉપર મુજબ) માં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તેને ધ્યાનમાં લેતા કોર્ટ વહીવટકર્તા માટે ઉપલબ્ધ વિકલ્પોમાંથી તેના દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગીની ખરાઈમાં જશે નહીં અને કોર્ટે વહીવટકર્તાના નિર્ણયને બદલે પોતાનો નિર્ણય મૂકવો જોઈએ નહીં. ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં રહેલી ખામી પૂરતો મર્યાદિત છે અને નિર્ણય પૂરતો નહીં.

બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જ્યાં સુધી શિસ્ત સત્તામંડળ અથવા અપીલ સત્તામંડળ દ્વારા ફટકારવામાં આવેલી સજા કોર્ટ/ટ્રિબ્યુનલના અંતરાત્માને આઘાત ન પહોંચાડે, ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી. વધુમાં કેટલાક દાવાઓને ટૂંકાવવા માટે તે, અપવાદરૂપ અને જૂજ કિસ્સાઓમાં, તેના સમર્થનમાં સચોટ કારણો નોંધીને યોગ્ય સજા ફટકારી શકે છે. સામાન્ય સંજોગોમાં જો ફટકારવામાં આવેલી સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર હોય તો શિસ્ત સત્તામંડળ અથવા અપીલ સત્તામંડળને ફટકારવામાં આવેલી સજા પર પુનઃવિચારણા કરવા નિર્દેશ આપવો યોગ્ય રહેશે.

હાથ પરના કેસમાં હાઇકોર્ટે તેને સજા કેવી રીતે અને શા માટે આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર જણાઈ તે અંગે કોઈ કારણ નોંધ્યું નથી. આ પાસા પર કોઈ ચર્ચા પણ નથી. એકમાત્ર દેખીતું કારણ એમ.એલ. કેશવાણીના કેસમાં આપવામાં આવેલી સજા હતું. બલબીર ચંદ વિરુદ્ધ ફૂડ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિ. અને અન્ય, [૧૯૯૭] ૩ એસ.સી.સી. ૩૭૧ માં આ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યા મુજબ, જો સહ–કસૂરવારને ઓછી સજા આપવામાં આવી હોય તો પણ તે હસ્તક્ષેપ માટેનું કારણ બની શકે નહીં. આવી દલીલ પર પણ વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ ન હતો કારણ કે આક્ષેપો સંદર્ભની દૃષ્ટિએ ભિન્ન હતા.

બેંક અધિકારી પાસેથી પ્રામાણિકતા અને નિષ્ઠાના ઉચ્ચ ધોરણો પાળવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. તે થાપણદારો અને ગ્રાહકોના નાણાં સાથે કામ પાર પાડે છે. બેંકના દરેક અધિકારી/કર્મચારી પાસેથી બેંકના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે તમામ સંભવિત પગલાં લેવાની અને પોતાની ફરજો અત્યંત નિષ્ઠા, પ્રામાણિકતા, સમર્પણ અને ખંતથી બજાવવાની અને બેંક અધિકારીને ન શોભે તેવું કંઈ પણ ન કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. સારી ચાલચલગત અને શિસ્ત એ બેંકના દરેક અધિકારી/કર્મચારીની કામગીરીના અવિભાજ્ય અંગ છે. ડિસિપ્લિનરી ઓથોરિટી–કમ–રીજનલ મેનેજર વિરુદ્ધ નિકુંજ બિહારી પટનાયક, [૧૯૯૬] ૯ એસ.સી.સી. ૬૯ માં આ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યા મુજબ, જ્યારે અધિકારી/કર્મચારીએ સત્તા વગર કાર્ય કર્યું હોય, ત્યારે કેસમાં કોઈ નુકસાન કે લાભ થયો નથી એવું કહેવાનો કોઈ બચાવ ઉપલબ્ધ નથી. કોઈપણ સંસ્થા અને ખાસ કરીને બેંકની શિસ્ત જ તેના દરેક અધિકારીઓ

અને તેમને ફાળવવામાં આવેલા કાર્યક્ષેત્રની અંદર રહીને કાર્ય કરતા અને કામગીરી બજાવતા અધિકારીઓ પર નિર્ભર હોય છે. પોતાની સત્તા બહાર જઈને કાર્ય કરવું એ પોતે જ શિસ્તનો ભંગ છે અને ગેરવર્તણૂક છે. કર્મચારી વિરુદ્ધના આક્ષેપો સામાન્ય સ્વરૂપના ન હતા અને ગંભીર હતા. આ પાસાઓ હાઈકોર્ટ દ્વારા ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યા હોય તેવું જણાતું નથી.

તે બાબત પર ભાર મૂકવાની જરૂર નથી કે જ્યારે કોર્ટને લાગે કે સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર છે, ત્યારે તેણે આવા તારણ પર આવવા માટેના કારણો નોંધવા જ જોઈએ. સજા આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર છે તેવી માત્ર અભિવ્યક્તિ કાયદાની જરૂરિયાતને સંતોષશે નહીં. વહીવટી હુકમોના સંબંધમાં પણ બ્રીન વિરુદ્ધ અમાલગમેટેડ એન્જિનિયરિંગ યુનિયન, (૧૯૭૧) ૧ ઓલ ઈ.આર. ૧૧૪૮ માં લોર્ડ ડેનિંગ એમ.આર. એ અવલોકન કર્યું હતું કે "કારણો આપવા એ સુશાસનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો પૈકીનો એક છે". એલેક્ઝાન્ડર મશીનરી (ડડ્લી) લિ. વિરુદ્ધ ક્રેબટ્રી, (૧૯૭૪) એલસીઆર ૧૨૦ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું: "કારણો આપવામાં નિષ્ફળતા એ ન્યાયનો ઇનકાર કરવા સમાન છે. કારણો એ નિર્ણય લેનારના મન અને પ્રશ્ન હેઠળના વિવાદ તથા તેના પરથી આવેલા નિર્ણય કે તારણ વચ્ચેની જીવંત કડીઓ છે". કારણો વ્યક્તિલક્ષીતાનું સ્થાન વસ્તુલક્ષીતાથી લે છે. કારણો નોંધવા પરનો ભાર એ માટે છે કે જો નિર્ણય "સ્ફિંક્સના અકળ ચહેરા" ને છતો કરે છે, તો તે પોતાના મૌન દ્વારા, કોર્ટો માટે નિર્ણયની કાયદેસરતાનો ન્યાય કરવામાં તેમની અપીલ વિષયક કામગીરી બજાવવાનું અથવા ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ

કરવાનું લગભગ અશક્ય બનાવી શકે છે. કારણ જાણવાનો અધિકાર એ સુદ્દઢ ન્યાયિક પ્રણાલીનો અનિવાર્ય ભાગ છે. બીજો તર્ક એ છે કે અસરગ્રસ્ત પક્ષકાર જાણી શકે છે કે નિર્ણય તેની વિરુદ્ધ શા માટે ગયો છે. કુદરતી ન્યાયની કલ્યાણકારી જરૂરિયાતો પૈકીની એક જરૂરિયાત કરવામાં આવેલા હુકમ માટેના કારણો સ્પષ્ટ કરવાની છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સ્પષ્ટ કારણો સાથેનો હુકમ (સ્પીકિંગ ઓર્ડર). "સ્ફિંક્સનો અકળ ચહેરો" સામાન્ય રીતે ન્યાયિક અથવા અર્ધ–ન્યાયિક કામગીરી સાથે અસંગત છે. પરંતુ ઉપર નોંધ્યા મુજબ, કાર્યવાહી ૧૯૮૧ માં શરૂ થઈ હતી. કર્મચારીને ૧૯૮૩ થી ૧૯૮૮ સુધી ફરજમોકૂફી હેઠળ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તે ૨૦૦૨ માં વયનિવૃત્ત થયો છે. ફોજદારી કેસમાં નિર્દોષ છુટકારો એ ગેરવર્તણૂક આચર્યા કે અન્યથા બાબતનો નિર્ણાયક નથી, અને ફોજદારી કેસમાં નિર્દોષ છુટકારો થયો હોવા છતાં, સત્તાવાળાઓ માટે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી આગળ વધારવાનો માર્ગ ખુલ્લો છે. તે પોતાનામાં જ કર્મચારીને કાર્યવાહીમાંથી મુક્તિનો દાવો કરવા હકદાર બનાવશે નહીં. વધુમાં વધુ નિર્દોષ છુટકારાની હકીકત એ સજા આપતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય એક સંજોગ હોઈ શકે છે. તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખશે અને તે પણ સાર્વત્રિક રીતે લાગુ પડી શકે નહીં.

કેસના વિશિષ્ટ સંજોગોમાં, નવેસરથી વિચારણા કરવા માટે બાબતને હાઇકોર્ટમાં પરત મોકલવી યોગ્ય રહેશે. હાઇકોર્ટ અન્ય તમામ બાબતોને બંધ થયેલી અને આખરી બની ગયેલી ગણીને, માત્ર સજાના પાસા પર જ વિચારણા કરશે. નોકરીદાતા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલનો તદનુસાર નિકાલ

કરવામાં આવે છે જ્યારે કર્મચારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવેલ.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.